

Котенко А. О.

Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича

Камишова Т. М.

Мелітопольський державний педагогічний університет імені Богдана Хмельницького

АНГЛОМОВНІ МЕТАФОРИЧНІ ТЕРМІНИ ГАЛУЗІ БУДІВНИЦТВА

Статтю присвячено вивченню англомовних метафоричних термінів галузі будівництва. Надається визначення понять «термін галузі будівництва», «метафоричний термін», встановлюється спосіб, за яким відбувається творення метафоричних термінів, з'ясовуються екстралінгвальні та лінгвальні фактори появи метафоричних одиниць в аналізованій термінології англійської мови. Основну увагу приділено аналізу типів метафоричних одиниць англійської мови галузі будівництва, сфер залучення мовних засобів їх творення, тематичних груп загальноживаних одиниць англійської мови, від яких творяться англомовні метафоричні терміни галузі будівництва.

Термін галузі будівництва є мовною одиницею, словом чи словосполученням, що використовується для позначення професійного поняття галузі. Англомовна будівельна термінологія представлена, зокрема, метафоричними термінами. Подібні терміни утворені шляхом метафоричного перенесення значення загальноживаних слів англійської мови. Метафоричний спосіб термінотворення є семантичним, до якого належать також одиниці, утворені за метонімічними, гіпо-гіперонімічними моделями, мовні засоби, утворені шляхом спеціалізації значення.

Більшість метафоричних одиниць з'явилися в аналізованій термінології у зв'язку із формуванням нових понять, які потребували номінації на початку формування будівництва як окремої промислової галузі в англомовних країнах. Основними типами метафор у термінології англійської мови галузі будівництва є номінативні. Наявні також образні метафори.

За сферою походження метафоричні будівельні терміни англійської мови поділяються на антропоморфні, зооморфні, фітоморфні, артефактні. Загальноживані одиниці, від яких було утворено антропоморфні метафори, є назвами осіб; частин і органів людського тіла; станів, якостей і дій людини. Артефактні метафори походять від назв одягу, взуття та їх частин, а також назв предметів домашнього вжитку. Найбільш поширеними серед аналізованих метафоричних термінів є зооморфні. Перенесення значення у метафоричних термінах англійської мови галузі будівництва здійснюється на основі зовнішньої чи функціональної схожості з одиницями, від яких вони утворюються.

Ключові слова: англійська мова, антропоморфна метафора, зооморфна метафора, семантичний спосіб, термін галузі будівництва, термінотворення.

Постановка проблеми. Одним із параметрів самоорганізації та життєздатності будь-якої мови як синергетичної системи є розгалуженість її термінології, що обслуговує комунікативні потреби різних професійних сфер. Дослідження структури, організації термінології дозволяє не тільки поглибити знання про певну сферу людської діяльності, специфіку її пізнання й ословлення носіями певної мови та культури, але й виявити закономірності термінотворення, тенденції розвитку терміносистем.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Незважаючи на численні дослідження способів творення термінологічних одиниць різних

мов [див., напр., 9–11], ще й донині у вітчизняному мовознавстві не було приділено належної уваги вивченню англомовної термінології галузі будівництва, встановленню ключових механізмів і способів творення її одиниць, аналізу окремих груп цих термінів. Саме цей факт і визначає **актуальність** наукової розвідки. **Мета** її полягає у дослідженні метафоричних термінів англійської мови галузі будівництва, а **завданнями** стають визначення понять «термін галузі будівництва», «метафора», «метафоричний термін», встановлення способу творення метафоричних термінів, з'ясування екстралінгвальних і лінгвальних факторів появи більшості метафоричних

одиниць в аналізованій англійській термінології, дослідження типів її метафоричних одиниць, а також сфер залучення мовних одиниць для їх творення, аналіз тематичних груп загальноживаних одиниць англійської мови, від яких було утворено англійські метафоричні терміни галузі будівництва.

Виклад основного матеріалу. Оскільки термін розглядають як засіб позначення фахового поняття певної галузі знання чи професійної діяльності [7, с. 32; 13, с. 11], під терміном галузі будівництва розуміємо слово чи словосполучення, що використовується для позначення її фахового поняття. Метафора є «механізмом, принцип якого полягає у вживанні слова, що позначає деякий клас предметів, явищ чи процесів для характеристики та номінації об'єкта, котрий входить до іншого класу, або ж номінації іншого класу об'єктів, які мають схожість до зазначеного у будь-якому відношенні» [6, с. 4].

Під метафорою розуміють також структурне впорядкування одного поняття в термінах іншого чи організації цілої системи понять за зразком іншої системи [3, с. 57]. Метафору вважають і прихованим порівнянням, котре здійснюється шляхом використання назви одного предмета для іншого, що дозволяє виявити його важливу рису, засновану на подібності [1, с. 36].

Метафора розглядається і як троп або механізм мовлення, яке полягає у використанні слова на позначення певного класу предметів, явищ тощо для надання характеристики чи найменування об'єкта, предмета, що входить до іншого класу чи найменування іншого класу об'єктів, аналогічного цьому у певному відношенні [2, с. 148]. У широкому значенні термін «метафора» використовується стосовно будь-яких видів вживання слів у непряму значенні.

Метафора слугує засобом концептуалізації дійсності та передбачає такий погляд на світ, який пов'язує різні галузі знання на основі різних асоціацій і призводить до формування нових змістів мовних одиниць. Говорячи про метафору, В. Г. Гак відзначає її універсальний характер, що виявляється у «просторі та часі, у структурі мови та функціонуванні» [5, с. 20]. Науковець також вказує, що «метафора притаманна усім мовам у всі епохи; вона охоплює різні аспекти мови та виявляється у всіх її різновидах» [5, с. 21].

На думку Н. Д. Арутюнової: «Зростання теоретичного зацікавлення метафорами стимульоване збільшенням їх присутності у різних типах текстів, починаючи з поетичного мовлення і публі-

цистики та закінчуючи підмовами різних галузей наукового знання» [2, с. 168]. Провідну роль метафора відіграє у термінотворенні англійської та інших мов, на що вказують багато вітчизняних [9; 10] і зарубіжних науковців [7; 8; 11]. Отже, у зв'язку з цим можна говорити про продуктивність метафоричного термінотворення в англійській мові.

Терміни, утворені шляхом метафоризації значення, називаються метафоричними [9, с. 32]. Метафоричний спосіб термінотворення є семантичним, це відбувається шляхом семантичної деривації. За визначенням М. В. Нікітіна, семантична деривація є «механізмом утворення похідних значень від слів без зміни їх форми, що здійснюється за метафоричними, метонімічними, гіпо-гіперонімічними моделями, а також шляхом спеціалізації значення вихідних одиниць» [12, с. 88]. Отже, метафоричні семантичні деривати є лише одним із типів похідних одиниць, утворених за допомогою семантичної деривації.

Традиційний у творенні одиниць різних галузевих термінологій англійської мови «семантичний спосіб термінотворення був особливо активним на початку утворення термінологічних систем, відзначеного стихійністю, несистемністю і нестандартизованістю» [10, с. 310]. На цьому етапі розвитку терміносистем метафора була єдиним способом систематизації значень.

Терміносистема англійської мови галузі будівництва почала формуватися лише на початку ХХ ст., коли будівельна індустрія стала окремою сферою в англійських країнах світу [14, с. 32]. Виникнення та розвиток будівельної індустрії у Великій Британії та США на початку ХХ ст. був викликаний стрімким розвитком промисловості, міст, шляхів сполучення, торгівлі, у зв'язку з чим і виникла необхідність зведення нових і дедалі складніших споруд, масштаби яких закономерно зумовили перехід до індустріальних методів будівництва. Це відобразилося в термінології галузі, а згодом призвело до систематизації та встановлення її одиниць.

Первинним матеріалом для формування будівельної термінології англійської мови стала її загальноживана лексика, яка ставала фаховою внаслідок переосмислення, що здійснювалося шляхом метафоричного перенесення найменувань на основі схожості за формою, функцією та ін., а також звуження (спеціалізації) та розширення значення загальнолітературних слів.

Зазначимо, що залежно від ролі метафори у формуванні мовних значень виокремлюють зазвичай

чотири її типи: номінативну, образну, когнітивну, генералізуючу [1, с. 172]. Номінативна метафора з'являється внаслідок заміни однієї назви іншою та слугує джерелом синонімії (наприклад, *the leg of the table*). Когнітивна метафора є результатом зсуву сполучуваності однакових слів зі зміною їх значення від більш конкретного до більш абстрактного. Подібна метафоризація відбувається у предикативній чи ознаковій лексиці (наприклад, *the river ran between the mills*). Генералізуюча метафора є джерелом логічної полісемії (наприклад, *посміхатися* – «Посмішка»). Образна метафора є засобом індивідуалізації, оцінки, пошуком образу об'єкта, предмета, фрагмента дійсності, що отримує метафоричне позначення (наприклад, *дияволята*).

В аналізованій термінології спостерігається здебільшого номінативна метафора. Одиницями, що підлягли переосмисленню значення, були лексеми загального вжитку, наприклад: *arm* (*arm of crane*) – стріла крана, *face* (*face work* – лицьовальна кладка), *jaw* (*jaw crusher* – цокова дробарка), *cheek* (*cheek boards* – опалубка для вертикальних граней бетонної балки), *age* (*age of concrete* – вік бетону, *strain ageing* – застарілість від деформації), *creep* (*creep of concrete* – пластична деформація бетону), *skeleton* – каркас (*skeleton construction* – каркасна конструкція), *seat* – опорна поверхня, площа опори, *cushion* (*cushion course* – пружна основа), *bed* (*mortar bed* – шар розчину, *подушка з розчину*), *bed* – горизонтальні шви кам'яної кладки, *bedplate* – фундаментна плита. Наявні в англомовній будівельній термінології також образні метафори, наприклад: *dead man* – анкерна паля, анкерний лежень; *dead area* – зона, яка не бере участь у роботі; *drunken soldiers* – розрізнений ряд цегли.

Відповідно до сфер, із яких залучаються назви об'єктів і явищ для творення англомовних будівельних метафоричних термінів, вони поділяються на антропоморфні, зооморфні, фітоморфні, артефактні. Антропоморфна метафора – це метафора, в якій позамовна дійсність, її фрагменти, об'єкти, поняття представлені в асоціативному зв'язку з людськими формами та якостями [4, с. 30].

Антропоморфна метафора англійської мови галузі будівництва не є однорідною. Аналіз значення англомовних загальноновживаних одиниць, від яких було утворено метафоричні терміни галузі будівництва, дозволяє виокремити такі їх групи:

назви осіб (*soldiers* – вертикальні бруски для прикріплення плінтуса; *стояки*; *цегла*, *покладена*

стійма, *drunken soldiers* – розрізнений ряд цегли, *tall boy* – висока підставна труба, *lady* – покрівельний шифер);

назви частин і органів людського тіла *body* (*body of masonry* – масив кам'яної кладки), *cheek* (*cheek boards* – опалубка для вертикальних граней бетонної балки), *head* (*head beam* – насадка), *breast* – нижня частина балки (*breast wall* – підпірна стіна без засипання, що підтримує природний ґрунт), *leg* (*leg bridge* – міст із береговими стояками), *arm* (*arm of crane* – стріла крана), *face* (*face mix* – бетонна суміш для облицювання бетонних каменів, *face brick* – лицьовальна цегла), *nose* (*nose of pier* – льодоріз моста), *throat* (*throat of weld* – найменший розмір шва, *розрахунковий перетин зварювального шва*) та ін.;

станни, якості, дії людини *age* (*age of concrete* – вік цегли, *aging* – витримка бетону до певного періоду), *strength* (*bond strength* – міцність зчеплення), *blind* (*blind storey* – поверх без вікон), *dead* (*dead area* – зона, що не бере участь у роботі, *dead man* – анкерна паля), *walking excavator* – екскаватор з крокуючою ходою, *piles are home* – повністю забиті палі).

Застосування зооморфних метафор в аналізованій термінології можна пояснити тим, що тваринний світ завжди співіснував із людиною, безперервно вивчався та спостерігався нею. Зооморфними метафорами в англомовній термінології галузі будівництва є: *bull* (*bull wheel derrick* – дерик із горизонтальним колесом в основі щогли, що слугує для повороту дерика, *bullgrader* – грейдер великої потужності), *bull gang* – бригада чорноробів, *horse* (*jack horse* – козли, підмостки), *camel* (*camel-back truss* – ферма з вигнутим уверх криволінійним верхнім поясом), *pony* (*pony truss* – низька ферма без верхніх зв'язків), *monkey* (*monkey of pile driver* – баба копра), *ram* (*ram engine* – копер), *fox* (*fox belt* – анкерний болт із відігнутих кінцем), *cat* (*cat ladder* – прикріплена до стіни вертикальні сходи), *cock* (*cock's comb* – зубчаста пластинка для обробки обломів), *caterpillar* (*caterpillar excavating machine* – гусеничний екскаватор), *dovetail* (*dovetailing machine* – шипорізний верстат), *worm* (*conveying worm* – гвинтовий транспортер), *tail* (*swallow tail* – врубка у ластівчин хвіст, *tail beam* – балка, що спирається на ригель).

Фітоморфними є ті метафоричні одиниці аналізованої термінології, сферою походження яких є рослинний світ, наприклад: *bush* (*bush hammer* – зубчатка, бучарда) *mushroom* (*mushroom floor* – безбалкове перекриття), *leaf* (*leaf bridge* – роз-

відний міст), *nut (bolt with winged nut – болт зі смушковою гайкою)*.

Під артефактом розуміють «будь-який штучно створений об'єкт, продукт людської діяльності» [3, с. 36]. Артефактні метафоричні терміни також не є однорідними. Одиниці їх походження представлені двома тематичними групами:

назва одягу та взуття та їх частин (*button (button welding – точкове зварювання)*, *shoe (shoe of pile – башмак палі, anchorage shoe – анкерна опора)*, *cap (pile cap – наголовник палі)*, *belt (belt conveyer – стрічковий транспортер)*, *coat (first coat in plaster work – перша штукатурка)*, *collar (stay collar – будівельна затяжка)*, *scarf – сполучення або зрощування брусів без збільшення перетину*);

назва предметів домашнього вжитку (*blanket – поверхневий шар, покриття*; *brush (air brush – фарбодувка)*, *bucket (excavator bucket – ківш екскаватора)*, *bed (mortar bed – шар розчину, подушка з розчину)*, *bedding of brick – постіль цегли з розчину*), *needle (needle beam – горизонтальна балка, що підтирає стіну для укріплення фундаменту)*, *box (box beam – балка коробчастого перетину)*, *key (concrete key trench – замок із бетону)*, *cage (cage of reinforcement – каркас арматури, cage construction – каркасна конструкція)*, *cushion (cushion block – подушка, що вставляється в наго-*

ловник палі), *plate (foundation plate – фундаментна плита)*, *rap (rap conveyer – тарілковий секційний транспортер)*.

Аналіз вказаних метафоричних термінів свідчить про те, що перенесення значення в них відбувається або за зовнішньою схожістю, або за схожістю функцій. Найбільш поширеною групою англомовних метафоричних термінів є зооморфні.

Висновки і пропозиції. Таким чином, під терміном галузі будівництва розуміємо слово чи словосполучення на позначення фахового поняття галузі. Англомовний метафоричний термін аналізованої галузі є терміном, утвореним шляхом метафоричного перенесення значення на основі зовнішньої чи функціональної схожості з одиницями, від яких утворюється подібний термін. Більшість англомовних метафоричних термінів галузі будівництва було утворено на початку розвитку галузі будівельної індустрії у Великій Британії та США від загальноживаних слів англійської мови. Наявні в аналізованій термінології номінативна й образна метафора. За сферою походження аналізовані метафоричні одиниці поділяються на антропоморфні, зооморфні, фітоморфні й артефактні. Найбільш поширеними є зооморфні будівельні терміни. Перспективи подальших досліджень вбачаємо в аналізі метонімічних термінів англійської мови галузі будівництва.

Список літератури:

1. Арнольд И. В. Стилистика. Современный английский язык : учебник. Москва : Флинта : Наука, 2002. 384 с.
2. Арутюнова Н. Д. Языковая метафора (синтаксис и лексика). Лингвистика и поэтика. Москва : Просвещение, 1979. С. 147–173.
3. Беляевская Е. Г. Семантика слова. Москва : Высшая школа, 1987. 128 с.
4. Бурманова Е. А. Антропоморфная метафора в художественном дискурсе (на материале автобиографических рассказов В. М. Шукшина). *Научный диалог*. 2015. № 3 (39). С. 29–45.
5. Гак В. Г. Метафора : универсальное и специфическое. Метафора в языке и тексте / отв. ред. В. Н. Телия. Москва : Наука, 1988. С. 11–26.
6. Галкина О. В. Метафора как инструмент познания (на материале терминов-метафор компьютерного интерфейса) : автореф. дис. ... канд. филол. наук : 10.02.19. Тверь, 2004. 20 с.
7. Гринев С. В. Введение в терминоведение. Москва : Моск. лицей, 1993. 309 с.
8. Гринев-Гриневиц С. В. Терминоведение : учебное пособие. Москва : Издательский центр «Академия», 2008. 304 с.
9. Д'яков А. С., Кияк Т. Р., Куделько З. Б. Основы терміноутворення: семантичний та соціолінгвістичний аспект. Київ : Вид. дім «КМ Academia», 2000. 218 с.
10. Куш Е. О. Історія розвитку, структурно-семантичні особливості та способи творення кінематографічних термінів англійської мови. *Науковий вісник Чернівецького університету*. 2015. Вип. 692. С. 308–313.
11. Лейчик В. М. Терминоведение : предмет, методы, структура. Москва : Книжный дом «Либроком», 2009. 256 с.
12. Никитин М. В. Курс лингвистической семантики: учебное пособие. Санкт-Петербург : Научный центр проблем диалога, 1996. 756 с.
13. Суперанская А. В., Подольская Н. В., Васильева Н. В. Общая терминология: Вопросы теории. Москва : Наука, 1989. 246 с.
14. Smith P. Civil Engineers reference book. London : Butterworth, 1980. 1320 p.

15. Hornby A.S. The advanced learner's dictionary of current English. Oxford : University Press, 1983. 1200 p.
16. The Oxford dictionary of English etymology / ed. by T. C. Onions. Oxford : University Press, 2006. 1025 p.
17. Schwicker A. G. International Dictionary of Building Construction: English, French. German. Italian. Paris; Milan : Dunod; Ulrico, 1972. 1261 p.
18. Zboinsky A. & Tyszynski L. Dictionary of architecture & building trades in four languages: English, German, Polish, Russian. New York : Pergamon Press Book, Macmillan Co., 1963. 491p.

Kotenko A. O., Kamyshova T. M. ENGLISH-LANGUAGE METAPHORICAL TERMS OF THE SPHERE OF BUILDING

The article is devoted to research of English-language metaphoric terms of the sphere of building. The definitions of the notions of "term of the sphere of building", "metaphoric term" are given in the article. Way of forming of metaphoric terms is determined, extralingual and lingual factors of emergence of metaphoric units in the English-language terminology of building are also clarified in the article. Main attention is given to the research of types of metaphoric units of the English-language terminology, spheres of attraction of lexical units from which they are formed, thematic groups of English words of general use from which metaphoric terms of the sphere of building have been formed.

A term of the sphere of building is a language unit, either a word or a word combination used for designation of a notion of the corresponding professional sphere. Metaphoric units exist in the English-language terminology of the sphere of building. Such terms are formed by metaphoric transfer of meanings of English-language words of common use. Metaphoric way of forming of terminology is semantic one. Units formed according to metonymic, hyponymic-hyperonymic models and units formed by means of specialization of meanings belong to semantic way of word-forming.

Most of metaphoric units appeared in the analyzed terminology because of emerging of new notions which required designation in the period of forming of the sphere of building as a separate industrial branch in the English-speaking countries. Main types of metaphoric units in the terminology of the English language of building are nominative metaphors. Image metaphors also exist in it.

According to spheres of their origin English-language terms of building are subdivided into anthropomorphous, zoomorphic, phytomorphic, artifactual. Lexical units of general use from which anthropomorphous metaphors were formed are units designating persons, parts and organs of human body as well as states, qualities and actions of people. Artifactual metaphors originate from names of clothes, footwear and their parts as well as from names of objects of household items. The most widespread among other metaphoric terms are zoomorphic. Transfers of meanings in English-language metaphoric terms of the sphere of building are carried out on the basis of outward or functional similarity of units from which they are formed.

Key words: *English language, anthropomorphous metaphor, zoomorphic metaphor, semantic way, term of the sphere of building, term-building.*